

**ՈՂՋԱՄԻՏ ԺԱՄԿԵՏՈՒՄ ԳՈՐԾԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ԻՐԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ
ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ԼՈՒՅՄԻ ՆԵՐՔՈ**

ՎԱՀԵ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Քաղաքացիական դատավարության կարգով սուբյեկտիվ իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը ենթադրում է ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի ապահովում, ինչը երաշխավորվում է հայրենական իրավական համակարգով կանխորոշված ժամանակահատվածում վիճելի նյութական կամ այլ իրավահարաբերությունը կարգավորող դատական ակտի կայացմամբ՝ դրանով իսկ բացառելով անձի քաղաքացիաիրավական վիճակի անորոշությունը, ինչպես նաև գործնականում իրացնելով «իրավական որոշակիության» սկզբունքի հրամայականներն ու պահանջները¹: Ողջամիտ ժամկետներում գործի քննության իրավունքը, արդար դատաքննության իրավունքի գործառական տարր լինելով, նպատակ ունի շահագրգիռ անձին պաշտպանել երկարատև անորոշ վիճակից և ապահովել արդարադատության իրականացումն առանց ձգձգումների, ինչը կարող է վտանգել գործի քննության արդյունավետությունն ու վստահելիությունը²: «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի»³ (այսուհետ՝ նաև Կոնվենցիա) 6 հոդվածը, ՀՀ Սահմանադրության⁴ 63 հոդվածի 1-ին մասը, արդար դատաքննության իրավունքի բովանդակության մեջ առանձնացնելով ողջամիտ ժամկետներում գործի քննության իրավունքը, իրավական համակարգում այն ապահովելու ուղղակի պարտականություն են սահմանում պետության համար: Այս առումով հատկանշական է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ նաև Եվրոպական դատարան) դիրքորոշումն առ այն, որ Կոնվենցիան պայմանավորվող պետություններին պարտավորեցնում է իրենց իրավական համակարգերը կազմակերպել

¹ Տե՛ս **Нешатаева Т. Н.** Уроки судебной практики о правах человека: европейский и российский опыт. М., 2007, էջ 83-101, **Nuala Mole and Catharina Harby.** The right to a fair trial. A guide to the implementation of the article 6 of European Convention on Human Rights // Human rights handbooks, № 3. Directorate General of Human Rights Council of Europe. 2006, էջ 25-27:

² Տե՛ս **Հ. Մ. Տեր-Վարդանյան,** Արդար դատաքննության իրավունքի սահմանադրաիրավական հիմքերը Հայաստանի Հանրապետությունում, Եր., 2009, էջ 111:

³ Ընդունվել է 4-ը նոյեմբերի, 1950 թ., Հռոմ: ՀՀՊՏ 2002.06.05/17(192), հոդ. 367:

⁴ Ընդունվել է 06.12.2015 թ. հանրաքվեով: ՀՀՊՏ 2015.12.21/Հատուկ թողարկում, հոդ. 1118:

այնպես, որ դատարանները կարողանան ապահովել 6 հոդվածի 1-ին կետի պահանջները՝ ներառյալ ժամկետների ողջամտությունը, և որ ներպետական դատարանների ժամանակավոր ծանրաբեռնվածությունը չի հանգեցնում պետության պատասխանատվության, եթե պետությունը ձեռնարկում է նման իրավիճակը շտկելուն ուղղված անհապաղ արդյունավետ գործողություններ⁵: Սրանից հետևում է, որ ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքը խախտելու համար պատասխանատվությունն ամբողջապես կրում է պետությունը, որից վերջինս կարող է ազատվել միայն, եթե *անհապաղ* ձեռնարկել է հետագա խախտումները բացառելուն ուղղված *արդյունավետ* միջոցներ, որպիսին գնահատելու իրավասությունը վերապահված է Եվրոպական դատարանին:

Ողջամիտ ժամկետներում գործի քննության իրավունքի վերաբերյալ կոնվենցիոն և սահմանադրաիրավական դրույթներն ամրագրվել են նաև ճյուղային օրենսդրության մեջ նախատեսվող փոփոխություններով՝ միաժամանակ արտահայտելով նաև Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում, ինչպես նաև ՀՀ սահմանադրական դատարանի և իրավակիրառ դատական պրակտիկայում այս հարցի վերաբերյալ տեղ գտած հիմնական մոտեցումներն ու իրավական դիրքորոշումները⁶: Այսպես, ՀՀ դատական օրենսգրքի նախագծի 12 հոդվածի համաձայն, եթե գործի քննության և լուծման համար օրենքով սահմանված է որոշակի ժամկետ, ապա այն պետք է քննվի և լուծվի այդ ժամկետում, որի երկարաձգումը թույլատրվում է բացառապես օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով: Եթե գործի (հարցի) քննության և լուծման համար օրենքով սահմանված չէ որոշակի ժամկետ, ապա գործի քննությունն իրականացվում է ողջամիտ ժամկետում: Դատարանում գործի քննության տևողության ողջամտությունը որոշելիս հաշվի են առնվում գործի կոնկրետ հանգամանքները՝ ներառյալ իրավական և փաստական բարդությունը, դատավարության մասնակիցների վարքագիծը և դատավարության մասնակցի համար գործի տևական քննության հետևանքները, հնարավոր սեղմ ժամկետում գործի քննությունն ու լուծումն իրականացնելու նպատակով դատարանի գործողությունները և դրանց արդյունավետությունը, գործի քննության ընդհանուր տևողությունը և Բարձրագույն դատական խորհրդի կողմից սահմանված՝ գործի քննության միջին ուղենիշային տևողությունը:

Քաղաքացիական դատավարությունում ողջամիտ ժամկետում

⁵ Տե՛ս «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950 թ. նոյեմբերի 4-ի կոնվենցիայի մեկնաբանություն: Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը». գիտական խմբագիր Գ. Հարությունյան, Եր., 2005, էջ 212-214:

⁶ Տե՛ս Եվրոպական դատարանի՝ Տումիլովիչն ընդդեմ Ռուսաստանի Դաշնության 22.06.1999 թ. վճիռ, Բուրդովն ընդդեմ Ռուսաստանի Դաշնության 06.04.2002 թ. վճիռ, ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 24.06.2007 թ. թիվ ՍԴՈ- 710 որոշում, «Գործերի քննության ողջամիտ ժամկետների պահպանման մասին» ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի 13.05.2006 թ. որոշում և այլն:

գործերի քննության իրավունքի ապահովման հիմնահարցերը Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում համակողմանի վերլուծության են ենթարկվել, սակայն պետք է արձանագրել նաև, որ այս իրավունքի վերաբերյալ հայրենական իրավագիտության մեջ առկա է գիտական ուսումնասիրությունների, իրավակիրառ միասնական պրակտիկայի պակաս, ինչն իր հերթին խնդրահարույց է դարձնում արդար դատաքննության իրավունքի գործառական տարրի լիարժեք իրացման համար անհրաժեշտ իրավական նախադրյալների ապահովումը, մեկնաբանումն ու ճիշտ կիրառությունը:

Առաջին հերթին որոշակի տարբերություն է նկատվում այս իրավունքի ապահովման՝ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում ձևավորված չափանիշների և ՀՀ դատական օրենսգրքի նախագծով ամրագրված դրույթների միջև, ինչը պայմանավորված է առավելապես Եվրոպական դատարանի արձանագրած համընդհանուր իրավական պահանջների և անդրազգային սկզբունքների կիրառման հրամայականներով: Ողջամիտ ժամկետի պահպանման չափանիշների շարքում Եվրոպական դատարանն առանձնացնում է առաջին հերթին գործի քննության ընդհանուր տևողությունը, որը ներառում է սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանությունը լրացնող այնպիսի փուլեր, ինչպիսիք են դատական ակտի հարկադիր կատարման վարույթի և պետական տուրքի վճարահաշվարկային հարաբերությունների տևողությունը⁷: Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում գերակայությունը տրվում է սուբյեկտիվ իրավունքների դատական պաշտպանության այնպիսի բովանդակային տարրերի վերլուծությանը, որը ներառում է նաև պաշտպանության ենթակա իրավունքի փաստացի իրացման համար անհրաժեշտ կառուցակարգերի ապահովումը: Ընդ որում՝ դատական ակտի հարկադիր կատարումը Եվրոպական դատարանի պրակտիկայում դիտարկվում է դատական պաշտպանության իրավունքի բովանդակության և արդյունավետ միջոցների շրջանակներում, առանց որի դատական ամբողջ գործունեությունը կարող է հավասարվել ոչնչի⁸: Հետևաբար, Եվրոպական դատարանը կարևորում է պայմանավորվող պետությունների կողմից իրենց իրավական համակարգերում այնպիսի կառուցակարգերի ապահովումը, որոնք կերաշխավորեն դիմողին դատարան հայց հարուցելուց մինչև գործով կայացվող վերջնական դատական ակտի կատարման համար անհրաժեշտ ժամկետների ողջամիտ տևողությունը: Մինչդեռ ՀՀ դատական օրենսգրքի 12 հոդվածում խոսվում է գործի քննության ընդհանուր, այդ թվում՝ վերաքննիչ և վճռաբեկ ատյաններում տևողության մասին: Նախագիծը մշակողները հավանաբար հիմք են ընդունել այն

⁷ Տե՛ս **Piter van Dijk, Fried van Hoof, Arjen van Rijn, Leo Zwakk**, Theory and practice of the european convention on human rights, Intersentia, Antwerpen, Oxford, 2006, էջ 604-606:

⁸ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ» (ընդհանուր խմբագրությամբ Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի), Եր., 2010, էջ 210:

հանգամանքը, որ դատական ակտի հարկադիր կատարման վարույթը դուրս է դատական գործունեության շրջանակներից, և բավարարվել են միայն ողջամիտ ժամկետներում գործի դատական քննության կամ վերջնական դատական ակտի կատարման իրավունքը խախտելու դեպքում արդար դատաքննության իրավունքի խախտման փաստը ճանաչելու և պատճառված ոչ նյութական վնասը հատուցելու պահանջ ներկայացնելու օրենսդրական հնարավորության ամրագրմամբ (նախագծի հոդված 12, մաս 4): Հետևում է, որ «*Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին*» ՀՀ օրենքում կատարողական վարույթի ողջամիտ տևողությունը գնահատելու չափանիշներ ևս պետք է ներդրվեն, և համապարփակ իրավակարգավորման ենթարկվեն հատուցման պահանջ ներկայացնելու հետ կապված հարցերը, ինչպես արվել է, օրինակ, Ռուսաստանի Դաշնությունում: Մասնավորապես, Եվրոպական դատարանը Բուրդովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով կայացած № 2 (№ 33509/04), 15.01.2009 թ. վճռի եզրափակիչ մասով պատասխանող պետությանն ուղղակիորեն պարտավորեցրել էր վեցամսյա ժամկետում դատարանի նախադեպային պրակտիկայում ձևավորված՝ կոնվենցիոն սկզբունքների մեկնաբանությունների հիման վրա իրավունքների պաշտպանության ներպետական այնպիսի միջոցներ կամ դրանց համադրման կառուցակարգեր ներդնել, որոնք ազգային դատարանների վերջնական դատական ակտերը չկատարելու կամ ոչ ժամանակին կատարելու պարագայում կողմերի համար համարժեք և բավարար հատուցում կապահովեն: Ուստի 30.04.2010 թ. ընդունվեց «Ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի կամ ողջամիտ ժամկետում դատական ակտի կատարման իրավունքի խախտման համար փոխհատուցման մասին» № 68-ՓՅՌԴ օրենքը, որը, սակայն, նույնպես չապահովեց քննարկվող իրավունքների պաշտպանության արդյունավետությունը: Մասնավորապես, Եվրոպական դատարանն Իլյուշկինը և ուրիշներն ընդդեմ Ռուսաստանի, Կալինկինն ընդդեմ Ռուսաստանի վճիռներով ուղղակիորեն արձանագրեց, որ դաշնային օրենքն իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցներ չի նախատեսում, քանի որ թույլ է տալիս փոխհատուցում տրամադրել միայն Ռուսաստանի Դաշնության բյուջետային համակարգի միջոցների բռնագանձման մասով դատական ակտերի կատարման իրավունքի խախտման պարագայում, և փաստացի անտեսել է դատական ակտերի այն շրջանակը, որոնց կատարումը պետությունը պարտավոր է ապահովել «բնեղենով»⁹:

Կարող ենք փաստել, որ Եվրոպական դատարանը կարևորում է ոչ թե ազգային իրավական համակարգում ողջամիտ ժամկետում գործի քննության կամ դատական ակտի կատարման իրավունքի ապահովման կառուցակարգերի առկայությունը, այլ դրանց արդյունավետությունը,

---

⁹ St' u Case Ilyushkin and Others v. Russia, judgment №№ 5734/08, Kalinkin and Others v. Russia, жалобы №№ 16967/10 judgment 17.04.2012 թվականին հրապարակված վճիռներ:

իսկ պատասխանող պետությունը կարող է ազատվել պատասխանատվությունից միայն վիճակը շտկելուն ուղղված անհետաձգելի և անհրաժեշտ գործողությունների կատարման պարագայում: Արդարադատության հիմնական նպատակը մարդու իրավունքների և ազատությունների՝ որպես հիմնական սոցիալական արժեքի պաշտպանությունն է, որը օրենքի ձևական իրացմամբ կարող է չիրականանալ: Եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկայից բխում է, որ Եվրամիության և Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունները կաշկանդված են մարդու հիմնարար իրավունքների ու ազատությունների գերակայության սկզբունքով, ուստի ազգային դատարանը գործի քննության ընթացքում պետք է անդրադառնա իրավունքի գերակայության սկզբունքի և կիրառվող օրենսդրության համատեղելիությանը՝ նախապատվությունը տալով իրավունքի գերակայությանը¹⁰: Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեն իր DH (97) հանձնարարականում ընդգծել է, որ «արդարադատության իրականացման չափազանց ձգձգումը լուրջ վտանգ է իրավունքի գերակայության համար»: Հետևաբար, իրավաբանական գրականության մեջ տեղ գտած այն մոտեցումը, որ եթե դատավարական ժամկետները սահմանված են օրենքով, ապա դրանք արդեն իսկ ողջամիտ են¹¹, նախադեպային իրավունքում կարող է և հաշվի չառնվել: *Մենք կարող ենք առաջնորդվել օրենքով սահմանված ժամկետների ողջամտության կանխավարկածով, բայց ոչ ավելին*: Այստեղից հետևում է, որ **ողջամիտ պետք է լինեն նաև օրենքով սահմանված ժամկետները**:

Քննադատության չեն դիմանում նաև Ա. Ն. Գունի և Ա. Ա. Մոխովի այն մեկնաբանությունները, որ ողջամիտ ժամկետում գործի քննության տևողության մեջ չպետք է հաշվարկել դատարանի աշխատանքի կազմակերպման համար անհրաժեշտ և վերադաս դատական աստիճաններում գործի քննության ժամանակահատվածները, եթե օրենքով նախատեսված դատավարական ժամկետները չեն խախտվել¹²: Մեր կարծիքով՝ արդարադատության հիմնական նպատակը սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանությունն է, որը պետության կողմից երաշխավորվում է դատարանի դիմողի համար ողջամիտ ժամկետում իրավական (օրինական և հիմնավորված) վերջնական դատական ակտ ստանալու և հարկադիր կատարման իրավունքների լիարժեք ապահովման միջոցով: Գործի քննության ժամկետի ողջամտությունը գնահատելիս թերևս կարելի է չհաշվել միայն դատավորի բացարկի կամ ինքնաբացարկի դեպքում վերջինիս փոխարինման ժամանակահատվածը, երբ գործի քննությունը պետք է սկսվի սկզբից:

¹⁰ Տե՛ս **Нешатаева Т. Н.** նշվ. աշխ., էջ 53, ինչպես նաև՝ **Микеле де Сальвиа.** Прецеденты Европейского суда по правам человека. СПб., 2004, էջ 53:

¹¹ Տե՛ս **Гуев А. Н.** Комментарий к ГПК РФ. Специально для системы ГАРАНТ, 2010:

¹² Տե՛ս «Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации. Научно-практический комментарий (постатейный)». М., 2011:

Եվրոպական դատարանը ժամկետի ողջամտության գնահատման չափանիշ է դիտում գործի բարդությունը, դիմողի և իշխանությունների վարքագիծը, որոնք գործի քննության ձգձգման պատճառ են հանդիսացել, դիմողի համար այն արժեքի կարևորությունը, որին վերաբերում է դատաքննությունը¹³: Ընդ որում՝ ՀՀ դատական օրենսգրքի նախագիծն ամբողջովին ներառել է նախադեպային իրավունքում ձևավորված գնահատման չափորոշիչները՝ շեշտը դնելով գործի կոնկրետ հանգամանքների՝ ներառյալ իրավական և փաստական բարդության, դատավարության մասնակիցների վարքագծի և դատավարության մասնակցի համար գործի տևական քննության հետևանքների, հնարավոր սեղմ ժամկետում գործի քննությունն ու լուծումն իրականացնելու նպատակով դատարանի կողմից կատարված գործողությունների և դրանց արդյունավետության վրա: Եթե Եվրոպական դատարանը կարևորում է իշխանությունների վարքագիծը, որը ներառում է հնարավոր սեղմ ժամկետում գործի քննությունն ու լուծումն իրականացնելու նպատակով դատարանի կողմից կատարված գործողությունները և դրանց արդյունավետությունը, ինչպես նաև ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի հետագա խախտումները բացառելուն ուղղված անհապաղ արդյունավետ միջոցառումները, ապա քաղաքացիական դատավարությունում առավելապես կարևորվում է դատավարության մասնակիցների վարքագծի և սեղմ ժամկետում քաղաքացիական գործի քննության ու ճիշտ լուծման համար պատասխանատու դատարանի գործողությունների նպատակահարմարությունն ու իրավաչափությունը: Կամ՝ եթե Եվրոպական դատարանը շեշտը դնում է դիմողի համար իրավական պաշտպանության ենթակա արժեքի վրա, ապա քաղաքացիական դատավարությունում կարևորվում են դատավարության մասնակցի համար գործի տևական քննության հետևանքները, քանի որ իրավական պաշտպանության են ենթակա սուբյեկտիվ իրավունքի խախտման բացասական հետևանքները վերացնելուն ուղղված կամ, այսպես կոչված, փոխհատուցման պահանջները: Ընդ որում, որպես ելակետ պետք է ընդունել այն հանգամանքը, որ քաղաքացիական դատավարությունում թե՛ դատարանը, թե՛ դատավարության մասնակիցները կարող են կատարել միայն այնպիսի գործողություններ, որոնք սահմանված են օրենքով: Իրավական նորմերով չնախատեսված գործողությունները դատավարական հարաբերություններում հետևանքներ առաջացնել չեն կարող: Ուստի ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի իրացմանն ուղղված վարքագծի կանոնների և արդյունավետ կառուցակարգերի ապահովման պարտականությունը կրում է պետությունը:

Մեր կարծիքով՝ թե՛ իրավակիրառ պրակտիկայում, թե՛ իրավա-

¹³ Տե՛ս **Моул Н., Харби К., Алексеева Л.** Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод, статья 6: право на справедливое судебное разбирательство, прецеденты и комментарии. М., 2001, էջ 37- 40:

բանական գրականության մեջ ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի էությունը և իրավաբանական բնույթը բացահայտելու հիմքում դնում են այնպիսի չափանիշներ, որոնք չպահպանելը հանգեցնում է այս իրավունքի խախտման: Այսինքն՝ հիմնականում քննարկվում է, թե որ դեպքերում կարող ենք արձանագրել իրավունքի խախտումներ: Միչդեռ խնդրո առարկային պետք է մոտենալ բոլորովին այլ տեսանկյունից: Անհրաժեշտ է ձևակերպել ողջամիտ ժամկետում գործի քննության կամ դատական ակտի կատարման իրավունքի հասկացությունը և սահմանել իրավական շրջանակ, որից դուրս անհնար է ապահովել քննարկվող իրավունքների իրացումը: Կարծում ենք, որ **ողջամիտ ժամկետում գործի քննության և դատական ակտի կատարման իրավունքները ենթադրում են պետության կողմից (դատարանի կամ դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայության միջոցով) քաղաքացիական գործի քննության և լուծման կամ դատական ակտի հարկադիր կատարման այնպիսի տևողություն և ժամանակահատված, որի ընթացքում դիմողի համար առավելագույնս կապահովվի պաշտպանության ենթակա սուբյեկտիվ իրավունքի սկզբնական նշանակությունը**: Ճիշտ է, հնարավոր են դեպքեր, երբ քաղաքացիական գործի երկարատև քննության պատճառով դիմողի համար պաշտպանության ենթակա սուբյեկտիվ իրավունքը չկորցնի իր սկզբնական նշանակությունը, սակայն ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքը խախտվի դատավարության մասնակիցների վարքագծի և հնարավոր սեղմ ժամկետում գործի քննությունն ու լուծումն իրականացնելու նպատակով դատարանի կողմից կատարված գործողությունների անարդյունավետության հետևանքով¹⁴: Այս պարագայում արդար դատաքննության իրավունքի խախտումը գնահատվում է օրենսգրքով սահմանված ընդհանուր չափանիշների կիրառմամբ:

Բացի այդ, ընդհանուր իրավական շրջանակ սահմանելը ոչ միայն հնարավորություն կտա առավելագույնս բացահայտելու գործի քննության ժամկետի ողջամտության բովանդակությունը, այլև կհեշտացնի այս իրավունքի խախտումների համարժեք գնահատումը: Ընդ որում, անհրաժեշտ է հատուկ ընդգծել, որ ողջամիտ ժամկետում գործի

¹⁴ Հարկ է նշել, որ գործի տևական քննության հետևանքով վիճելի սուբյեկտիվ իրավունքի նշանակությունն ու արժեքը կարող են ենթարկվել ինչպես բացասական, այնպես էլ դրական փոխակերպման: Բացասականի պարագայում անհրաժեշտություն է առաջանում վերացնել դատարանի դիմողի՝ ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի խախտման նյութական և ոչ նյութական հետևանքները: Դրականի պարագայում նյութական հետևանքների հատուցման անհրաժեշտություն չկա, քանի որ գործի տևական քննության արդյունքում պաշտպանության ենթակա իրավունքի նշանակության և արժեքի ավելացման բացասական հետևանքներն ընկնում են պատասխանողի վրա: Հետևաբար, պատասխանողը որպես իրավունքի ենթադրյալ խախտող և վիճելի պարտականության կրող, հայցային պահանջները բավարարող դատական ակտի կայացման պարագայում պետք է կրի նման ոչ բարենպաստ հետևանքների ռիսկը, եթե, իհարկե, արդյունավետ միջոցներ չի ձեռնարկում իրավունքի խախտումները ժամանակին վերացնելու ուղղությամբ:

քննության գնահատումը կարող է իրականացվել բացառապես ՀՀ դատական օրենսգրքի նախագծի 12 հոդվածով սահմանված չափանիշների համակցմամբ և դրանց միասնականության մեջ:

Վերոնշյալ համատեքստում հատկանշական է այն հանգամանքը, թե քաղաքացիադատավարական օրենսդրությունը և դրանում նախատեսվող փոփոխություններն ինչ արդյունավետ կառուցակարգեր են պարունակում ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի իրացման, ապահովման և պաշտպանության համար: Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ նաև՝ ՔԴՕ) նախագծով քաղաքացիական դատավարության տարբերակված ձևերով սահմանվել են գործերի քննության կոնկրետ ժամկետներ, ինչպես նաև լրացուցիչ իրավական երաշխիքներ են ամրագրվել դատական ատյաններում գործերի քննության ժամկետների ապահովման համար, այն է՝ ի տարբերություն գործող իրավակարգավորման, ոչ միայն հայցադիմումը կամ բողոքը վարույթ ընդունելու և դրանց արդյունքում կայացված ժխտողական ակտերը բողոքարկելու ժամկետներ են նախատեսվել, այլև հստակ ժամանակահատված կամ իրադարձային և փաստական ժամկետ է սահմանվել նախնական դատական նիստ նշանակելու և հրավիրելու, վճիռը կայացնելու և հրապարակելու համար, դատավարության հնարավոր տևողությունը երկարաձգող առանձին քաղաքացիադատավարական գործողություններ կատարելու մասով ներդրվել է դատավարական իրավունքների չարաշահման ինստիտուտը, որը թույլ է տալիս դատարանին վերահսկել դատավարության տևողությունը և բացառել իրավունքի չարաշահման հետևանքով կատարված դատավարական գործողությունների այնպիսի իրավական հետևանքների առաջացման հնարավորությունը, որոնք կարող են հանգեցնել դատավարության ընթացքի երկարաձգման և ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի խախտման¹⁵: Հարկ է ընդգծել նաև Բարձրագույն դատական խորհրդի կողմից՝ գործի քննության միջին ուղենիշային տևողություն սահմանելու հնարավորությունը:

Ինչ վերաբերում է ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի պաշտպանությանը, ապա ՀՀ ՔԴՕ նախագիծը դրա վերաբերյալ որևէ կառուցակարգ չի նախատեսում, իսկ ՀՀ դատական օրենսգրքի նախագծի 12 հոդվածի 4-րդ մասով ամրագրվել է շահագրգիռ անձի կողմից արդար դատաքննության իրավունքի փաստը հաստատելու և պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջով դատարան դիմելու իրավունքը: Հարկ է նշել, որ դատավարության օրենսգրքով դատական ակտի բողոքարկման միջոցով ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի պաշտպանության կառուցակարգի բացակայությունը տրամաբանական է: Մասնավորապես, ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի խախտման փաստը կարող է արձանագրվել միայն վերջնա-

¹⁵ Տե՛ս ՀՀ ՔԴՕ նախագծի 15, 65, 94 – 100, 140, 163 հոդվածներ և այլն:

կան դատական ակտի կայացումից հետո: Ընդ որում, իրավաբանական գրականության մեջ բազմիցս քննարկվել են գործի քննության ընթացքում դատարանի գործողությունների դանդաղության և ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքը խախտող վարքագծի դեմ բողոք բերելու կամ դրանք վիճարկելու իրավակարգավորման առանձնահատկությունները¹⁶, որոնք, սակայն, մեր կարծիքով, կարող են խախտել դատավորների անկախության սկզբունքը և խոչընդոտել կոնկրետ քաղաքացիական գործով դատավորի կողմից ներքին համոզմունքի ձևավորումը:

Հետևաբար, եթե կայացվել է գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտ, ապա ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի խախտման հիմքով դատական ակտը բեկանելը և գործը նոր քննության ուղարկելն ավելի կխորացնեն իրավունքի խախտումը, կձգձգեն վարույթը, կհակասեն քաղաքացիական դատավարության տրամաբանությանն առ այն, որ գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտը ձևական նկատառումներով բեկանել չի կարելի:

Բացի այդ, խնդրահարույց է նաև դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու ճանապարհով ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի պաշտպանությունը¹⁷: Նման իրավական կառուցակարգը միանշանակորեն կարող է կանխարգելող նշանակություն ունենալ, սակայն իրավունքի խախտումը վերացնելու կամ իրավունքը վերականգնելու արդյունավետ միջոց լինել չի կարող, քանի որ դատավորին իր սահմանադրաիրավական պարտականությունները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու համար կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վարույթը բոլորովին այլ խնդրային նշանակություն ունի, իսկ քննարկվող վարույթի արդյունքում էլ այս հիմքով պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ որոշումը դատական ակտի վերանայման և բեկանման համար նոր հանգամանք դառնալ չի կարող այն պարզ պատճառով, որ իրավական նորմի խախտումը, այդ թվում՝ նոր հանգամանքը հանգեցնում են դատական ակտի բեկանման, եթե ազդել կամ կարող էին ազդել գործի ելքի վրա:

Վերոգրյալի հիման վրա կարող ենք փաստել, որ ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքը ենթադրում է ՀՀ իրավական համակարգում քաղաքացիատատարական այնպիսի կառուցակարգերի առկայություն և գործադրում, որոնք ուղղված են հնարավոր սեղմ ժամկետում գործի քննությունն ու լուծումն իրականացնելու նպատակով դատարանի կողմից կատարվող արդյունավետ գործողությունների ապահովմանը, այդ թվում՝ դատավարության հնարավոր ընթացքը ձգձգող դատավա-

¹⁶ Տե՛ս **Жмурко С. Е.** Поправки в процессуальное законодательство: Федеральным законом от 30.04.2010 № 69-ФЗ «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с принятием Федерального закона «О компенсации за нарушение права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного акта в разумный срок». advokat.ru/grazhdanskiy-processrazumnyy-srok-razbiratelstva:

¹⁷ Տե՛ս **Հ. Մ. Տեր-Վարդանյան**, նշվ. աշխ., էջ 119-120:

ըության մասնակիցների ոչ իրավաչափ վարքագիծը կանխելուն, ինչպես նաև սուբյեկտիվ իրավունքի պաշտպանության այնպիսի տևողություն, որ վերջնական դատական ակտով հաստատված իրավունքը դիմողի համար հնարավորինս չկորցնի իր սկզբնական նշանակությունը:

Բանալի բառեր – ողջամիտ ժամկետներ, գործի քննություն, դատաքննություն, գնահատման չափանիշ, արդար դատաքննության իրավունք, իրավունքի խախտում, փոխհատուցման պահանջ

ВАГЕ ОГАННИСЯН – Проблемы реализации права на судебное разбирательство в разумные сроки в гражданском процессе в свете конституционных реформ РА. – Право на судебное разбирательство в разумные сроки – это элемент права на справедливое разбирательство. Критерии разумности были внедрены в правовую систему РА недавно, поэтому возможны проблемы с закреплением гарантирующих её процессуальных норм, а также с их правильным толкованием и применением. С учётом подходов ЕСПЧ к понятию разумных сроков в статье раскрывается сущность названного права в гражданском процессе, определены рамки его реализации, а также критерии оценки. Определение рамок действия права не только позволит указать разумные сроки, но и облегчит адекватную оценку их нарушения.

Ключевые слова: разумные сроки, разбирательство дела, критерии оценки, право на справедливое судебное разбирательство, требование о компенсации

VAHE HOVHANNISYAN – Issues of Realization of the Right to Fair and Public Hearing in Reasonable Time in Civil Procedure in the Light of Constitutional Reforms. – The right to fair and public hearing (case examination) in reasonable time that is being deemed as an element to the right to fair trial and criteria of evaluation of reasonableness have been recently introduced to the legal system of the Republic of Armenia (the RA). The lack of scientific analyses in domestic jurisprudence and judicial precedent for the subject matter should be noted, which may cause problems for reserving the procedural norms guarantying this right, correct interpretation and implementation of provisions stipulated by the RA Constitution and international treaties. As a result of scientific analysis of approaches which are formed in ECHR’s precedent law regarding the right to case examination in reasonable time, the author has elaborated suggestions directed towards revealing the very essence of this right in civil procedure, has established legal framework for its realization and preservation, as well as its evaluation standards. Moreover, establishment of civil-procedural frame for the action of the right not only will entail the maximum discovery of the substance of reasonableness of the case examination term, but also will make it easy to evaluate the violations of this right adequately.

The author has concluded, that the rights to litigation and execution of judicial act in reasonable time assume such duration and timeframe provided by the state (via the court or the Compulsory Enforcement Service), during which the initial meaning of the applicant’s subjective right (that is subject to protection) will be guaranteed in maximum.

Moreover, it has been specially emphasized, that the timeframes established by the law shall also be reasonable and the evaluation of whether the case has been examined in reasonable time may be carried out with collation and unity of standards established exclusively by the Code.

Key words: Reasonable time, case examination, litigation, evaluation standard, right to a fair trial, violation of right, compensation claim